

POSUDEK OPONENTA DISERTAČNÍ PRÁCE

TAKU SHINOHARA: **Vytváření národně politické kultury v Čechách v letech 1848–1868. Pokus o přemostění mezi sociální a kulturní historií**

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin 2014

Předložená disertační práce Taku Shinohary představuje pozoruhodný příspěvek k procesu vytváření národní a současně občanské společnosti v Čechách 19. století. Autor se přitom skutečně pohybuje zároveň na poli sociální i kulturní historie (jak deklaruje v podtitulu). Chronologicky svou práci zřetelně (a nutno říci že i šťastně) ohraničil lety 1848 (nedokončená revoluce) a 1868 (položení základního kamene ND, státoprávní deklarace, počátek táborového hnutí). Lze jen souhlasit, že právě v těchto letech se zformovaly podstatné rysy (národně) politické kultury českého národa (k pojmu se ještě vrátím), v dalších letech do roku 1914 pak dále rozvíjené. Metodicky vychází především z Kutnarových podnětů (pokud jde o sociální dějiny venkova); při sledování vzniku a vývoje moderního národa se inspiroval hlavně pracemi Vladimíra Macury a sémiologickou metodou (ovšemže ne výhradně), skeptičtější je naopak k fázování národního vývoje u Miroslava Hrocha. Tolik na úvod o základních parametrech Shinoharovy disertace.

Postup politické mobilizace národního hnutí sleduje nejprve v prostředí venkova. To je patrné hlavně v prvních dvou kapitolách. První z nich nazval „Revoluce 1848 a venkovské obyvatelstvo“. Připomíná zde právem, že problém osvobození venkovského obyvatelstva byl v roce 1848 chápán jako základní podmínka emancipace národa (viz například Havlíčkovy články). V tomto smyslu – tedy zrušením poddanského svazku - revoluce svou úlohu splnila. Dodávám jen, že ani v ohledu národně emancipačním rozhodně nebyla jen ztracenou příležitostí. Shinohara analyzuje především petice venkovského obyvatelstva z roku 1848, vydané Roubíkem (1954), upozorňuje na sociální rozdíly a z nich plynoucí napětí uvnitř obcí (Havlíčkovo „*nejhorší vrchností je sedlák*“). Z literatury k roku 1848 vysoce hodnotí Kazbundovo *České hnutí roku 1848*; marxistické historiografii vytýká zejména přetrvávající romantismus (viz velmi výstižné konstatování: „*marxistický výklad národního obrození je aplikací romantismu na teorii třídního boje*“). V analýzách sociálního složení vesnice trochu postrádám kategorii „chalupníci“ – autorovi zřejmě spadají do kategorie polovičnických nebo čtvrtinových sedláků; a jen na okraj: „železná kráva“ není dar faráři (s. 31), ale povinnost placení pachtu za dobytče bez ohledu na jeho fyzickou existenci, věčná povinnost.

V druhé kapitole „Vesnická společnost a obecní samospráva po roce 1848 v Čechách“ sleduje autor vytváření politické kultury na vesnici, aneb jak se tradiční obec, lokální společenství potýkalo s modernizací. Jinými slovy,

jak se tvoří národ zdola. Tady pracuje Shinohara hlavně s fondem České místodržitelství v Národním archivu, ale také s četnickými zprávami a s tiskem (Šimáčkův *Posel z Prahy*). Upozorňuje na pomalý „rozjezd“ funkční samosprávy, zásahy státní moci prostřednictvím okresních úřadů, na stížnosti na indolenci obecních zastupitelstev, tedy na (ne)využívání možností samosprávného systému. Liberální představa obce jako součásti národní veřejnosti, základního článku občanské společnosti, zůstává proto minimálně do počátku 60. let zatím jen obecnou politickou ideou. Poměrně obsáhle líčí autor spor o postavení velkostatku při jednání o obecním řádu roku 1863 (využívá tu stenografické zprávy zemského sněmu). Tady se výjimečně shodli čeští i němečtí liberálové a přehlasovali návrh na vydělení velkostatku ze systému obecní samosprávy. V tomto okamžiku začala být výše zmíněná politická teorie naplňována i ve skutečnosti.

Třetí kapitolu „Vášnivá doba slavností – k „vymýšlení“ češství“ hodnotím jako nejinspirativnější v celé práci. Národní slavnost je pro Shinoharu pokusem o vytvoření **české** veřejné sféry; onu „vášnivou“ dobu slavností datuje do let 1860–1880. Klíčové jsou tu dvě výkladové linie. V první z nich autor sleduje, jak národní slavnost navazuje na tradici poutí, lidových slavností apod., a jak prvky těchto tradičních festivit nejen využívá, ale také jak tradiční elementy redefinuje, přizpůsobuje vlastním potřebám, a jak některé slavnosti doslova anektuje. Dobře je to vidět na příkladu květnové pražské svatojánské pouti. Podobně na tradici náboženských poutí navazují třeba vlastenecké výlety. Tedy jinak řečeno, nový obsah se často nalévá do tradičních forem. Důsledkem byl ovšem určitý synkretismus, běžnou součástí národních slavností mohly být například mše.

Druhá výkladová linie navazuje na Macurovu „překladovost“ jakožto jeden z konstitutivních prvků národního obrození. Jde tu vlastně o česko-německý vztah a vzájemné působení, ukázané například na rituálu svěcení praporu německých turnerů roku 1864. Vliv byl vzájemný, i když se přece jen častěji „překládalo“ z německého do českého prostředí. Jedná se o „překlad“ určitých forem. Obrozenskou „překladovou“ strategii rozvíjí česká politika 2. poloviny 19. století v politické a sociální praxi (s. 151); češství se konstruuje jak diachronními citacemi z historie, tak synchronním „překladem“ vzorů z německého prostředí. To jsou jedny z hlavních tezí celé práce, jak soudím. Nedopatřením je ovšem záměna Vojtěcha Nejedlého za Zdeňka Nejedlého na s. 124.

Ve čtvrté kapitole: „Národ sobě – hnutí pro vybudování Národního divadla“ sleduje autor snahy o národní divadelní scénu již od počátků v roce 1845. České (národní) divadlo bylo chápáno jako národní právo vzhledem k tomu, že pro ustavující se národní společnost měla klíčový význam jazyková komunikace a divadlo v tomto případě bylo důležitým nástrojem pro ustálení pravidel této komunikace. Hlavní pozornost je v této kapitole soustředěna na slavnost položení základního kamene Národního divadla v květnu 1868. Tady pozor na drobnější topografická nedopatření – pozemek pro Národní divadlo se nachází na Novém, nikoli Starém Městě

pražském (s. 160), a není to místo, kde mělo stát Palackým ve 30. letech navrhované Francisceum (s. 161), to mělo být vybudováno na pozemku, kde se dnes nachází parčík s pomníkem Františka I. A hlavně: Palackého návrh nebyl míněn oslavou vlády Františka I., ale velmi prakticky orientovaným návrhem, v němž se idea pomníku měla nahradit „užitečnějšími“ institucemi.

Vlastní popis slavnosti využívá Shinohara k celé řadě interpretací. Opět konstatuje synkretické míšení prvků dynastických, stavovských, církevních s moderními elementy národní symboliky všude tam kde obrozené rituály narážely na skutečné společenské poměry. K tomu bych dodal, že například integrace historických prvků (cechy, ostrostřelci) nebyla jen jakýmsi synkretismem z nouze, ale také vědomým historismem, který zůstával důležitou a intenzívně pěstovanou oporou národní ideologie po celé 19. století (a nejen). Jinou rovínou synkretismu je syntéza národně jazykového programu a zemského vlastenectví.

Jedním z témat, které sleduje autor zvláště pozorně je role selských banderí. Spatřuje v nich právem hledání forem, jakými by se měli rolníci uplatnit ve veřejné sféře, byť tato cesta nebyla stoprocentně úspěšná.

Velmi si cením, že autor sleduje ohlas slavnosti nejen v českých periodikách, ale také třeba v *Bohemii* nebo v *Tagesbote aus Böhmen*, které nastavují oslavované skutečnosti zrcadlo, byť záměrně karikující a snižující. Podobně si všímá úředních zpráv z archivu Pražského místodržitelství. Za mimořádně podnětné pokládám také srovnání struktury slavnosti roku 1868 a korunovační slavnosti z roku 1836. K analýze projevů pronášených při poklepech na základní kámen bych poznamenal, že Sladkovského poděkování „*Nejjasnějšímu českému králi*“ nebylo ani tak úlitbou jako spíše státoprávní výzvou, a myslím, že nebylo míněno tak neosobně, neboť v roce 1868 ještě neklesla důvěra v panovníka a jeho kýženou korunovaci. Jeho případná návštěva Prahy v době slavnosti ovšem nemohla, zdůrazňuji, v žádném případě korunovaci „nahradit“. A mimochodem, opravdu otiskly *Národní listy* Schmeykalovu latinskou sentenci při poklepu takto zkomoleně (s. 207)? Kladení základního kamene ND se tak, stalo určitým archetypem národní slavnosti, vytvořil se tu, jak Shinohara konstatuje, srozumitelný znakový systém pro národní komunikaci.

V páté kapitole „Místo závěru: Táborové hnutí mezi politikou a kulturou“ se autor už jen stručně dotýká souvislostí mezi slavnostmi 60. let a rodícím se táborovým hnutím, které chápe jako definitivní politizaci národní slavnosti, potažmo společnosti.

Shrnu-li tedy Shinoharovu disertaci, dovolím si konstatovat následující. Autor analyzoval některé podstatné rysy české (národně) politické kultury (tady se vracím, jak jsem slíbil na začátku, k tomuto pojmu - doporučil bych spíše hovořit zvláště o „politické kultuře“ a zvláště „kultuře národní společnosti“) po roce 1848, byť své téma nevyčerpal a ani vyčerpat nemohl. Na to je problematika vzniku moderního národa příliš komplexní a zároveň stále živá a málo „usazená“. Důležité je, že přinesl velmi

inspirativní teze (zejména ve třetí a čtvrté kapitole), a to na základě důkladné práce s dobovými prameny a dnes už téměř nepřehledné literatury k této problematice (tady ovšem několik důležitých položek chybí, namátkou *Formování moderního národa* Miloše Řezníka /2003/, některé studie Jana Randáka, sborník *Pražské slavnosti a velké výstavy* /Documenta Pragensia 1995/). Práce je tak důležitým příspěvkem k formování národní i občanské společnosti v Čechách, jako červená nit se tu táhne integrace venkovských vrstev do národního tělesa, což je dosud trochu zanedbávané téma. Obdivuhodné je nakonec i to, že japonský autor zvládl napsat svou práci v českém jazyce. Práci, byť s výše vyslovenými dílčími výhradami, rozhodně doporučuji k obhájení.

Doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.

V Praze 19. srpna 2015